

Wstęp

Nieodłączną część rozwoju społecznego stanowi dążenie państw do zmniejszania różnic w stanie zdrowia pomiędzy osobami różniącymi się położeniem społecznym. Dobry stan zdrowia społeczeństwa uznawany jest za jeden z podstawowych warunków zrównoważonego rozwoju, jest ponadto miarą wewnętrznej spójności i równowagi danego kraju. Stan zdrowia postrzegany jest również poprzez perspektywę podstawowego prawa i uważany za wartość szczególnie chronioną przez poszczególnych obywateli, rzutuje bowiem m.in. na pełnienie przez nich ról społecznych.

Wciąż jeszcze gorszy od przeciętnego dla krajów Unii Europejskiej stan zdrowia ludności Polski determinuje szczególne zadania, jakie stawia się przed systemem ochrony zdrowia. Jednym z nich jest nadal poprawa tego stanu w stopniu zmniejszającym dystans istniejący pomiędzy Polską i średnim poziomem w Unii Europejskiej. Kolejnym, równie ważnym celem jest nadal zmniejszenie różnic społecznych i terytorialnych w stanie zdrowia populacji. Realizacja zadań związanych z poprawą stanu zdrowia społeczeństwa i niwelowaniem nierówności wymaga jednakże dysponowania wynikami badań.

Zasadniczym celem podjętym w niniejszej pracy stało się nie tylko przedstawienie teoretycznych zagadnień, ale przede wszystkim wyników badań empirycznych służących identyfikacji społeczno-ekonomicznych uwarunkowań i implikacji nierówności zdrowia na przykładzie przestrzeni poindustrialnej. Cel pracy zorientowany został więc z jednej strony na realizację zadań, mających charakter kwestii teoretycznych, z drugiej zaś o cechach empirycznych.

Praca stanowi tym samym przyczynek do pogłębionej analizy nierówności zdrowotnych występujących pośród osób naznaczonych wykluczeniem ekonomicznym i zamieszkujących obszar przestrzeni poindustrialnej, jaki niewątpliwie stanowią Siemianowice Śląskie. Występujące w tym mieście problemy społeczne można uznać bowiem za konglomerat problemów przestrzeni poindustrialnej – na przełomie XX i XXI wieku zlikwidowano w mieście kopalnię oraz hutę, w których zatrudnienie znajdowała większość mieszkańców miasta. Efektem tych decyzji stało się zjawisko niemalże 30% bezrobocia i ujawnienie się kolejnych problemów społecznych, zwłaszcza ubóstwa oraz wykluczenia, także ekonomicznego.

Naukowej eksploracji problematyki nierówności społecznych w przestrzeni poindustrialnej dokonano zarówno na podstawie badań o cechach teoretycznych, jak

również praktycznych, oraz także w oparciu o studia aktualnej literatury przedmiotu, w szczególności odnoszącej się do wskazanej w tytule lokalizacji urbanistycznej¹.

Na całość pracy składają się cztery rozdziały. Część teoretyczną obejmują rozdziały od pierwszego do trzeciego, zaś rozdział czwarty poświęcony został analizie wyników badań empirycznych przeprowadzonych pośród beneficjentów zasiłków okresowych w mieście Siemianowice Śląskie.

Kluczowym pojęciem dla całości rozważań zawartych w pracy są nierówności społeczne w obszarze zdrowia. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Przestrzeń poindustrialna a wykluczenie społeczno-ekonomiczne*, przedstawione zostały refleksje nad znaczeniem pojęcia przestrzeni w naukach społecznych, a zwłaszcza przestrzeni poindustrialnej oraz jej związkach z wykluczeniem społeczno-ekonomicznym. Dokonano przeglądu wybranych przekonań badawczych, aby następnie przejść do pojęcia nierówności społecznych. Przybliżone zostały także determinanty tegoż zjawiska. Rozdział ten traktować należy jako wprowadzenie do podjętych w dalszej części pracy badań nad nierównościami w sferze zdrowia.

Rozdział drugi – *Charakterystyka społeczno-demograficzna miasta Siemianowice Śląskie* – traktuje o istocie i problemach społeczno-demograficznych, które występują w tym mieście. Szczególnie ważnym wątkiem rozważań stało się postępujące zjawisko polaryzacji społecznej w wymiarze materialnych warunków życia, zainicjowane przemianami społeczno-ekonomicznymi na początku lat dziewięćdziesiątych (restrukturyzacja tradycyjnych gałęzi przemysłu), które spowodowały również różnice w stanie zdrowia.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Metodologia badań własnych*, uwaga została skierowana na rozważania teoretyczne nad organizacją i przeprowadzeniem procesu badawczego, który wymaga precyzyjnego zdefiniowania ich celów, a także wskazania metod, za pomocą których są one wdrażane.

¹ Zob. N. STĘPIEŃ-LAMPA: *Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich. Raport z badań*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016; N. STĘPIEŃ: *Bezpieczeństwo socjalne w obszarze wielkomiejskiej biedy*. W: *Społeczne aspekty bezpieczeństwa*. T. 2. Red. K. ROKICIŃSKI, S. MIKOŁAJCZAK, O. OSZOWSKA. Poznań, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, 2016; N. STĘPIEŃ-LAMPA: *Problemy społeczne poindustrialnych miast Górnego Śląska na przykładzie Siemianowic Śląskich*. W: *Europa XX–XXI wieku. Społeczno-polityczne konsekwencje kryzysów*. Red. M. GRUSZCZYK, L. KRZYŻANOWSKI, M. SKRZYPEK. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017; N. STĘPIEŃ-LAMPA: *Restrukturyzacja przemysłu ciężkiego na Górnym Śląsku i jej społeczne skutki. Przykład Siemianowic Śląskich*. W: *Między ideą, pasją a działaniem: księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze*. Red. P. GRZYWNA, J. LUSTIG, N. STĘPIEŃ-LAMPA, B. ZASĘPA. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017; P. GRZYWNA: *Poprzemysłowy obraz Siemianowic Śląskich – bezpieczeństwo zdrowotne osób wykluczonych ekonomicznie*. W: *Między ideą, pasją a działaniem. Księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze*. Red. P. GRZYWNA, J. LUSTIG, N. STĘPIEŃ-LAMPA, B. ZASĘPA. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017; P. GRZYWNA: *Dostępność do świadczeń publicznej opieki zdrowotnej w opinii wykluczonych ekonomicznie mieszkańców Siemianowic Śląskich*. W: *Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Markowi Barańskiemu*. Red. A. CZYŻ, S. KUBAS. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018; P. GRZYWNA, N. STĘPIEŃ-LAMPA: *Gettoizacja przestrzeni miejskiej na przykładzie poprzemysłowych miast Górnego Śląska. Wybrane aspekty*. W: *Oblicza demokracji lokalnej. Wyzwania dla rozwoju miast*. Red. M. OBRĘBSKA. Sosnowiec, Remar, 2018.

Zdecydowanie najobszerniejszą część pracy zajmuje rozdział czwarty – *Nierówności zdrowotne – analiza badań przeprowadzonych wśród osób wykluczonych ekonomicznie w mieście Siemianowice Śląskie* – zawierający wyniki badań empirycznych obejmujących uwarunkowania stanu zdrowia oraz społeczno-ekonomiczne nierówności w zdrowiu wśród wykluczonych mieszkańców Siemianowic Śląskich. Poruszony został również problem korzystania ze świadczeń zdrowotnych. Ważną konstatacją rozważań w tej części pracy stało się spostrzeżenie, że polityka zdrowotna państwa w przestrzeni poindustrialnej skierowana do osób wykluczonych ekonomicznie powinna dotyczyć przede wszystkim sfer: profilaktyki zdrowotnej, środowiska i warunków mieszkaniowych oraz funkcjonowania samego systemu ochrony zdrowia, gdyż to właśnie wskazane elementy w największym stopniu determinują nierówności zdrowotne. Całość pracy dopełnia zakończenie, stanowiące podsumowanie omawianych zagadnień i wyników badań.

* * *

Monografia niniejsza stanowi rezultat badań naukowych prowadzonych w latach 2012–2016 w ramach projektu badawczego: *Kategoria bezpieczeństwa zdrowotnego jako kryterium poznawcze w polityce społecznej państwa polskiego wobec osób wykluczonych ekonomicznie na obszarze poindustrialnym*.

Szczególne podziękowania kieruję do osób, które przyczyniły się do jej powstania – dr. hab. Mariana Mitręgi – za merytoryczne wsparcie i wartościowe sugestie, a także do pracowników Zakładu Polityki Społecznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: dr Joanny Lustig, dr Natalii Stępień-Lampy oraz dr Bożeny Zasępy.